

Knjiga *Principijelna stajališta, postmodernizam i ponovno otkriće vrijednosti*, zbornik je radova sudionika znanstvenog skupa *Pitanje vrijednosti* što ga je 1990. organizirao londonski Institut za suvremene umjetnosti. Zbornik je uredila Judith Squires, inače urednica prominentnog engleskog znanstvenog časopisa *New Formations*. Autori su eseja mlađi, uglavnom engleski, teoretičari (Steven Connor, David Harvey, Paul Hirst, Chantal Mouffe, Christopher Norris, Kate Soper, Iris Marion Young i Jeffrey Weeks) koje zanima što predstavlja ponovno "otkrivanje" temeljnih vrijednosti kako za teorijsko-akademski, tako i za društveni angažman intelektualca koji bi morao promicati demokratski pluralizam. Provodna je nit gotovo svih priloga u zborniku misao da je spoj pozitivnog nasljeđa i prvotne subverzivnosti postmodernističke paradigme (odbacivanje hijerarhije i normativnih ograničenja, govor protiv institucionalizacije znanosti i afirmacija "manjinskih" diskurza) i ponovnog uzimanja u obzir prosvjetiteljske obrane principijelnih vrijednosti ne samo moguće, nego i poželjan. Naravno, to ne znači da na udaru kritike svih autora nisu kako epistemološki relativizam i partikularizam postmodernizma, tako i esencijalističko-transcendentalne iluzije prosvjetitelja prema kojima je transcendentalno utemeljivanje pravde nužno kako bismo u svakom pojedinom slučaju prosudili što je pravedno, a što ne. Potreba je vrednovanja izuzetno važna jer se ona, po riječima S. Connora, ostvaruje kao stalna moć uznemirivanja, neprestano nas potičući da propitujemo naša vjerovanja, predrasude i osjećaj ispravnosti, kao i da prevrednujemo same pojmove *dobrog* i *lošeg*, ne umanjujući "nužnost drugoga". Nužnost vrednovanja, dakle, ne dolazi izvana: "iako njegova snaga jest u tome da nas izbaci iz našeg samodopadnog položaja prvog lica množine".

Većina autora ističe da je pozitivno to što se postmodernisti zalažu za fragmentarnost, polivokalnost, razliku kako bi otvorili prostor za neuređene, pojedinačne diskurze različitosti. Ali ako ovi diskurzi žele imati veze s istinom i pravdom, njihovi se autori moraju suočiti sa pojedinim konkretnim situacijama manifestiranja moći i pojedinačnim vrednovanjima, a teorijski izvodi oprimjeriti. U tom slučaju, nije se dovoljno samo pozvati na teoriju društvene pravde, nego za svaki "slučaj" treba iznova uspostaviti skup vrijednosti, etičkih načela i kriterije vrednovanja. Svako društvo nudi svoje poimanje pravde i istine, stvara svoj sustav vrijednosti. Da bismo ocijenili u kojoj mjeri neko društvo u tome uspijeva moramo imati na umu da se interpretacija i ostvarivanje univerzalnih načela razlikuju od društva do društva, od jedne društvene grupacije do druge. Tako, na primjer, načelo solidarnosti i njegovanje različitosti nisu apsolutne pozitivne vrijednosti, niti je asimilacija isključivo negativna. Solidarnost se često ostvaruje u praksi kao čin diskriminacije (npr. naglašena solidarnost isključivo sa ženama žrtvama rata u Hrvatskoj), a s vremenom može rezultirati asimilacijom ugrožene skupine u zajednicu udomitelja, dok ustrajavanje na različitostima može proizvesti animozitet.

U teorijskom smislu, umjesto interesa za mehanizme razlikovanja i uspostavljanje razlike, pojavio se interes za društvene mehanizme podređivanja i za one koji su *različiti* jer su u nepovoljnijem položaju (*disadvantage*) u društvu; ljudska, manjinska i socijalna prava kojih su ugrožena ili povrijeđena. No, gdje je granica između angažiranog znanstvenika i političkog aktivista? Kao što je formulirao Ch. Mouffe, bit je moralnog i intelektualnog iskušenja znanstvenika u tome kako pomiriti naše pripadanje različitim zajednicama - jezičnim, kulturnim, vrijednosnim - s našom pripadnošću društveno-političkoj zajednici pravila koje moramo poštivati jer je znanstvena djelatnost institucijski utemeljena.

Demonstrirajući svoju sposobnost da teorijske pretpostavke post-postmodernog diskurza "ilustrira" recentnim primjerima iz političke zbilje diljem svijeta, autorica I. M. Young je više naškodila nego doprinijela kredibilitetu ostalih priloga u zborniku. Prema njoj, "problem" je

Principled Positions, Postmodernism and the Rediscovery of Value, Judith Squires, ur., Lawrence & Wishart, London 1993., 211 str.

bivše Jugoslavije proizašao iz činjenice da "podređene" etničke skupine nisu imale drugih političkih opcija na raspolaganju osim ideala separacije ili asimilacije i što poimanje različitosti nisu uskladile s poštivanjem ideala solidarnosti i načela dogovaranja. Autorica s istom lakoćom i samouvjerenošću uspoređuje aktualna društvena kretanja u svim "europskim" zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza, svim bivšim jugoslavenskim republikama, te Novom Zelandu, kao primjere "djelovanja" istog mehanizma iščezavanja manjinskih diskurza, naglog etniziranja društva, gubitka identiteta kao posljedice ideološkog prestrojavanja društva. Autorica spominje neimenovane *groups of people*, skupine onih koji su se - opterećeni gubitkom zaštitničkog jugoslavenskog identiteta - krvno zavadili proizvođači suparničke *national narratives* o uzrocima sukoba.

Problematiziranje vrijednosti kao novo mjesto susreta postmodernističkog teoretičara i njegovog kritičara koji se poziva kako na kantovsku filozofsku tradiciju, tako i na novu odgovornost intelektualca u svijetu bez subjekta i istine (*post-truth society*), čini nam se da pruža i niz mogućnosti da se odgovornost prepozna tek kao retorička figura, a principijelnost kao ograničenost omogućena odsutnošću potencijalnih neistomišljenika. Terry Eagleton je s pravom zamjerio i poststrukturalistima i njihovim liberalnim kritičarima - čiji je zajednička znanstvena odgovornost promicanje kompleksnih i neodredivih tumačenja - da oni jednostavno propuštaju uvidjeti da je nužan ishod bitnih političkih i ideoloških sukoba pobjeda jedne, a poraz druge opcije. Dekonstruirajući ovu opreku time što se pronalaze iste kobne "greške", isti propusti i grijesi s obje "strane" - - mogli bismo reći ekvidistanca krivnje i ekvidistanca patnje - intelektualci se zapravo opredjeljuju za *status quo*, za svoju ponovnu izmještenost iz zbilje.

Renata JAMBREŠIĆ KIRIN

Paul Atkinson, The ethnographic imagination, Textual construction of reality, Routledge, London and New York 1991., 195 str.

Autor posvećuje ovu knjigu naizgled teorijski marginalnom i metodološki nepostojećem problemu za etnologe starije generacije - kako etnografi rabe retoričke i književnostilske konvencije da bi u znanstveni tekst pre-nijeli svoja zapažanja i opaske, oblikovali ga u koherentnu cjelinu, uvjerali svoje čitatelje

u snagu svojih argumenata i vjerodostojnost svojih iskaza, te dokazali svoju pripadnost akademskoj tradiciji jedne društvene discipline. Etnografija za Atkinsona nije anglosaksonska "etnologija" u cjelini, već samo jedan njezin pravac istraživanja koji se oblikovao 30-tih godina ovog stoljeća, kao i objavljeni rezultati etnografskih (kvalitativnih društvenih) istraživanja. Autor započinje pitanjem: Koje tekstualne osobitosti proizvodnje argumenata i postizanja uvjerenosti odlikuju znanstvene tekstove kao proizvod "realističkog" pisanja koje referira društvenu stvarnost? Zatim na primjerima pojedinačnih etnografskih knjiga i članaka pokazuje da i ovi tekstovi posjeduju obilježja kako nefikcionalne tako i fikcionalne proze tj. raspolazu različitim načinima postizanja efekta "nalikosti zbilji".

Iako autor ne daje nikakve vrijednosne ocjene kako starije, tako i recentne etnografske produkcije, ipak priznaje da je poticaj za pisanje ove knjige proizašao iz njegova uvjerenja kako bi etnolozi i antropolozi (čijim se tekstovima samo uzgred pozabavio) trebali biti kritičniji prema sebi kao "autoritetima" za pojedine lokalne i nacionalne kulture, te sumnju u vlastita znanja prenijeti i u svoje tekstove tj. više pozornosti posvetiti tome kako pišu: "Jednom kada budemo znali više o tome kako su tekstovi sačinjeni i na koji im način pridajemo smisao dok ih čitamo, naše će cjelokupno poštivanje ovih tekstova biti veće. Čitat ćemo ih s novim uvidom. Također je moguće da će naše vlastito znanstveno pisanje postati vještije i uvjerljivije, premda to nije prvotna svrha pristupa koji sam usvojio u ovoj knjizi." (1991., vi)